

Sprache im Kulturkontext

Festschrift für Alicja Nagórko

Herausgegeben von Hanna Burkhardt,
Robert Hammel und Marek Łaziński

LESEPROBE

Berliner Slawistische Arbeiten 39

PETER LANG Internationaler Verlag der Wissenschaften

Przedmowa

W jednym z ostatnio opublikowanych artykułów Alicja Nagórko zastanawia się nad znaczeniem świąt. Niniejszym tomem prac przyjaciele, koledzy i uczniowie Jubilatki pragną uczcić Jej bardzo osobiste święto – 65. urodziny. Ta niezupełnie okrągła rocznica nie wyznacza końca owocnej pracy naukowej Jubilatki, stanowi jednak swoistą formalną cezurę w życiorysie. W tym roku po prawie dwudziestu latach pracy Alicja Nagórko kończy wykłady w Instytucie Sławistyki Uniwersytetu Humboldtów, gdzie na przełomie XIX i XX wieku również Jej rodak, Aleksander Brückner, przez ponad czterdzieści lat był profesorem i wywarł decydujący wpływ na niemieckojęzyczną i polską sławistykę. Wyrazem uznania dla wysokich osiągnięć naukowych Aleksandra Brücknera była zorganizowana przez Alicję Nagórko w 1999 roku konferencja poświęcona temu nieprzeciętnemu uczonemu.

Jubileusz zobowiązuje, dlatego przypomnimy niektóre fakty z życiorysu naukowego Jubilatki.

Alicja Nagórko ukończyła z wyróżnieniem studia polonistyczne na Uniwersytecie Warszawskim i rozpoczęła tam pracę naukową w roku 1971. Trafiła do zespołu uczonych, który kładł podwaliny pod polskie słowotwórstwo synchroniczne, a dziś trudno znaleźć pracę naukową z tej dziedziny bez nazwiska Nagórko w bibliografii. Rozprawę doktorską *Motywacja słowotwórcza rzeczowników we współczesnym języku polskim (analiza ilościowo-jakościowa)* Jubilatka napisała pod kierunkiem profesor Jadwigi Puzyniny i obroniła w roku 1977. Dziesięć lat później opublikowała rozprawę *Zagadnienia derywacji przymiotników* i na jej podstawie uzyskała tytuł doktora habilitowanego. W roku 1991 Alicja Nagórko została profesorem na Uniwersytecie Warszawskim. Jubilatka pracowała na wielu uniwersytetach zagranicznych, była m.in. lektorką języka polskiego na Uniwersytecie Christiana-Albrechta w Kilonii, prowadziła wykłady na uniwersytetach w Amsterdamie i w Saarbrücken. W przełomowym okresie 1988-1990 była profesorem polonistyki na Wileńskim Uniwersytecie Pedagogicznym. Od 1996 roku Alicja Nagórko na stałe związała się z Uniwersytetem Humboldtów – w kwietniu została powołana na stanowisko profesora w Katedrze Językoznawstwa Zachodniosłowiańskiego w Instytucie Sławistyki, którą kieruje do dziś. Nominację profesorską poprzedziła półtoraroczna profesura gościnna na tymże uniwersytecie.

Oprócz pracy naukowej i dydaktycznej Jubilatka zawsze znajdowała czas i siły na działalność organizacyjną. W latach 1990-1994 była prodziekanem Wydziału Polonistyki na Uniwersytecie Warszawskim. W okresie berlińskim przez cztery lata pełniła funkcję przewodniczącej Komisji Egzaminacyjnej Filologii Obcych na Wydziale Filozoficznym. W latach 2006-2008 była dyrektorem Instytutu Sławistyki.

Alicja Nagórko jest członkinią Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Jej związki z Warszawą i z macierzystą uczelnią pozostają bliskie. Miarą tej bli-

skości jest współpraca naukowa z warszawskimi polonistami i sławistami, udział w warszawskich przewodach doktorskich czy wykłady na warszawskich konferencjach. Alicja Nagórko jest także członkinią Komisji Słowotwórczej Międzynarodowego Komitetu Sławistów oraz Rady Programowej rocznika germanistycznego „Convivium”.

W bogatym dorobku naukowym Jubilatki, liczącym siedem monografii i ponad sto artykułów, ważne miejsce zajmują prace służące dydaktyce uniwersyteckiej. Są to *Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem)*, który miał aż siedem wydań, i *Podręczna gramatyka języka polskiego*. Przedmowę do tej pracy Autorka rozpoczyna od wiele mówiącego zdania: „Książka ta ma przekonać czytelnika/czytelniczkę do gramatyki”. Napisana w języku niemieckim *Lexikologie des Polnischen* jest syntetycznym podsumowaniem wieloletnich zainteresowań Jubilatki semantyką, pragmatyką, etno- i socjolingwistyką. Publikacja ta jest pokłosiem seminariów prowadzonych dla studentów polonistyki berlińskiej. Alicja Nagórko przywiązuje szczególną wagę do merytorycznej dyskusji, co uczestnicy Jej zajęć bardzo wysoko sobie cenią.

Zainteresowania kulturowo uwarunkowanymi podobieństwami i różnicami międzyjęzykowymi zaowocowały rozpoczęciem w roku 2009 pracy nad sekularyzacją słownictwa religijnego w ramach projektu finansowanego przez Niemiecką Wspólnotę Badawczą (DFG). Jego celem jest opis przemian, jakim podlega tradycyjna leksyka religijna w zmieniających się kontekstach społecznych ostatniego ćwierćwiecza na pograniczu germańsko-słowiańskim z uwzględnieniem języków polskiego, słowackiego, czeskiego i niemieckiego. Wielu spośród autorów tekstów zamieszczonych w niniejszej księdze to uczestnicy organizowanych przez Jubilatkę w latach 2010 i 2011 konferencji berlińskich.

Festschrift ‘księga jubileuszowa’ to złożenie determinatywne, którego człon – nowowysokoniemiecki rzeczownik *Fest* ‘święto’ pochodzi od łacińskiego *fēstūs* ‘święteczny, wesoły’. Również autorzy niniejszego tomu, którzy towarzyszyli Alicji Nagórko w różnych etapach Jej dotychczasowej pracy na różnych uniwersytetach, żegnają Jubilatkę uroczyście i radośnie, wiedząc przecież, że pożegnanie to jest jedynie natury urzędowo-formalnej.

Redaktorzy tomu dziękują wszystkim, którzy przyczynili się do jego powstania. Szczególne podziękowania za wsparcie należą się Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej w Berlinie, Wydziałowi Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego i Instytutowi Sławistyki Uniwersytetu Humboldtów w Berlinie.

Vorwort

In einem ihrer jüngsten veröffentlichten Beiträge hat sich Alicja Nagórko die Frage nach der Bedeutung von Festen gestellt. Mit dem vorliegenden Sammelband möchten ihre Freunde, Kollegen und Schüler Alicja Nagórkos ganz persönliches Fest feiern, nämlich ihren 65. Geburtstag. Sicher läutet diese nicht ganz runde Jahreszahl kaum das Ende ihrer fruchtbaren wissenschaftlichen Tätigkeit ein, doch markiert sie zumindest in formaler Hinsicht den Abschluss einer fast zwanzig Jahre währenden Lehrtätigkeit am Institut für Slawistik der Humboldt-Universität, wo an der Wende vom 19. zum 20. Jh. bereits ein Landsmann von ihr, nämlich Aleksander Brückner, mehr als vierzig Jahre lang gewirkt und sowohl der deutschsprachigen als auch der polnischen Slawistik ihr entscheidendes Gepräge gegeben hatte. Dass sich Alicja Nagórko durchaus in der Tradition Aleksander Brückners sieht, beweist eine im Jahre 1999 von ihr organisierte Konferenz, die dem Andenken dieses außergewöhnlichen Gelehrten gewidmet war.

Da Jubiläen stets auch verpflichten, sollen hier einige Stationen aus dem Leben unserer Jubilarin erwähnt werden.

Alicja Nagórko schloss das Studium der Polonistik an der Universität Warschau mit Auszeichnung ab und nahm dort im Jahre 1971 ihre wissenschaftliche Tätigkeit auf. Damals stieß sie zu einer Gruppe von Forschern, die das Fundament für eine moderne synchrone Wortbildungslehre des Polnischen gelegt haben. Heute ist es tatsächlich schwerlich möglich, eine wissenschaftliche Abhandlung aus sprachwissenschaftlichen Disziplin zu lesen, in der nicht der Name Alicja Nagórkos erwähnt wäre. Ihre Dissertationsschrift mit dem Titel *Die Wortbildungsmotivation von Nomen in der zeitgenössischen polnischen Sprache (quantitativ-qualitative Analyse)* verfasste sie unter der Anleitung von Jadwiga Puzynina und verteidigte sie im Jahre 1977. Zehn Jahre später habilitierte sie sich mit der Abhandlung *Probleme der Derivation von Adjektiven*. Im Jahre 1991 wurde Alicja Nagórko an der Universität Warschau zur Professorin ernannt. Unsere Jubilarin lehrte an zahlreichen ausländischen Universitäten: So war sie Lektorin für polnische Sprache an der Christian-Albrecht-Universität in Kiel und unterrichtete an den Universitäten zu Amsterdam und Saarbrücken. In den Jahren der Umbrüche von 1988 bis 1990 war sie Gastprofessorin für Polonistik an der Pädagogischen Universität von Wilna (Vilnius). Seit dem Jahre 1996 schließlich ist Alicja Nagórko dauerhaft mit der Humboldt-Universität zu Berlin verbunden, wo sie im April jenes Jahres zur Professorin ernannt wurde und seitdem am Institut für Slawistik das Fachgebiet Westslawische Sprachen leitet. Zuvor hatte sie dieses Fachgebiet dort bereits drei Semester lang als Gastprofessorin vertreten.

Neben ihrer wissenschaftlichen und didaktischen Tätigkeit fand unsere Jubilarin stets auch Zeit für organisatorische Arbeit: In den Jahren von 1991 bis 1994 war sie Prodekanin der Fakultät für Polonistik der Universität Warschau.

Während ihrer Zeit an der Humboldt-Universität übte sie vier Jahre lang die Funktion der Leiterin des Prüfungsausschusses für Fremdsprachliche Philologien an der Philosophischen Fakultät II aus und war von 2006 bis 2008 schließlich Direktorin des Instituts für Slawistik.

Alicja Nagórko ist darüber hinaus Mitglied der „Societas Scientiarum Var-saviensis“. Auch die Verbindungen zu ihrer *alma mater* sind nie abgerissen, was sich u. a. an wissenschaftlichen Kooperationen mit Polonisten und Slawisten der Universität Warschau, an ihrer Mitwirkung bei Promotionsverfahren sowie an zahlreichen Konferenzteilnahmen ablesen lässt. Sie ist außerdem Mitglied der Kommission für Wortbildung beim Internationalen Slawistenkomitee und des Redaktionsbeirates des germanistischen Jahrbuches *Convivium*, das vom Deutschen Akademischen Austauschdienst (DAAD) herausgegeben wird.

Im wissenschaftlichen Oeuvre unserer Jubilarin, das sieben Monographien und über einhundert Artikel umfasst, nehmen hochschuldidaktische Werke eine besondere Stellung ein. Hier wäre v.a. der in insgesamt sieben Auflagen gedruckte *Abriss der polnischen Grammatik (mit Wortbildung)* sowie das *Handbuch der polnischen Grammatik* zu nennen. Das Vorwort zu letzterem Werk wird von der Autorin mit den vielsagenden Worten eröffnet: „Dieses Buch soll den Leser/ die Leserin zur Grammatik bewegen.“ Die in deutscher Sprache verfasste *Lexikologie des Polnischen* wiederum stellt eine Synthese der langjährigen Beschäftigung unserer Jubilarin mit Semantik, Pragmatik, Ethno- und Soziolinguistik dar. Diese Publikation ist zugleich die Quintessenz vieler Seminare, die sie für die Studierenden der Berliner Polonistik abgehalten hat. Alicja Nagórko hat in ihren Lehrveranstaltungen stets besonderen Wert auf inhaltliche Diskussionen gelegt, was die Teilnehmer ihrer Seminare sehr zu schätzen wissen.

Das Interesse am Vergleich kulturell geprägten Sprachgebrauchs veranlasste unsere Jubilarin, ein im Jahre 2009 von der Deutschen Forschungsgemeinschaft (DFG) bewilligtes Projekt zur Säkularisierung religiöser Lexik zu initiieren. Im Mittelpunkt des Projektes steht die Frage, wie sich die im vergangenen Vierteljahrhundert eingetretenen gesellschaftlichen Veränderungen in Deutschland und den angrenzenden slawischen Ländern auf den Gebrauch ursprünglich sakraler Lexik ausgewirkt haben. Berücksichtigt werden dabei neben dem Deutschen die von ihrem Fachgebiet vertretenen westslawischen Sprachen Polnisch, Slowakisch und Tschechisch. Viele Teilnehmer des im Jahre 2010 im Rahmen des Projekts abgehaltenen Workshops und der im darauffolgenden Jahr organisierten Konferenz sind auch in diesem Band vertreten.

Das Vorderglied des Determinativkompositums *Festschrift* besteht aus dem neuhochdeutschen Nomen *Fest*, das auf lateinisches *fēstūs* ‘feierlich, fröhlich’ zurückgeht. Auch die im vorliegenden Sammelband vertretenen Autoren, die die Jubilarin auf verschiedenen Etappen ihres bisherigen akademischen Wirkens

begleitet haben, verabschieden sie fröhlich in den offiziellen Ruhestand, wohl wissend, dass dieser Abschied lediglich ein dienstrechtlicher ist.

Ein besonderes Anliegen ist es den Herausgebern schließlich, all jenen zu danken, die zum Gelingen der vorliegenden Festschrift beigetragen haben. Besonderer Dank für die Unterstützung gebührt der Stiftung für deutsch-polnische Zusammenarbeit, der Botschaft der Republik Polen in Berlin, der Fakultät für Polonistik der Universität Warschau sowie dem Institut für Slawistik der Humboldt-Universität zu Berlin.

Berlin – Warschau, im Juli 2012

Die Herausgeber